



## Activities of Norman Mercenaries in Anatolia and Turks

Nadir Karakuş  <https://orcid.org/0000-0002-1508-9752>  
nadirkarakuş@hitit.edu.tr  <https://ror.org/01x8m3269>  
Hitit University, Faculty of Divintiy, Department of Islamic History, Çorum, Türkiye

### Abstract

The Byzantine Empire owed its centuries-long great power to the perfection of its military structure. The Byzantine land, which spread over a vast area, was tried to be protected by these soldiers. The mercenaries serving in the Byzantine army were obtained from Europe, the steppes of Russia, the cold climates of Scandinavia, and the Pecheneg and Cuman Turks in the north-eastern lands of the Balkans. Norman mercenaries began to be included in this community in the last quarter of the eleventh century. Normans, of Viking origin, spread from northern France to Andalusia and Southern Italy, where they served as mercenaries. Their capture of Southern Italy and then Sicily brought about the processes of statehood. Norman mercenaries serving in the Byzantine service, were impressed with their superior combat skills and obedience to their leaders. Although they succeeded in the tasks they undertook, their unreliable and rebellious nature brought them against the Byzantine authorities. Byzantium, which got rid of the rebellious Norman leaders, usually through Seljuk lords such as Artuk and Tutak, followed a similar policy against the Seljuks, another power with which it could not cope. Seeing the benefits of the support it received from the Turkman lords against the Normans who rebelled against it, Byzantium would apply to the military units of the Seljuks in its later struggle against the Normans in Southern Italy. This process, too, will result in the death of Kilicarslan I, who gave his chosen soldiers to Byzantine service in 1107, in today's Silvan, which was known as Mayyafarikin (Miepherkeim) at that time. This article will discuss how this process started through the activities of Norman mercenaries in Anatolia.

### Keywords

History of Islam, Byzantium, Seljuks, Normans, Mercenaries

### Citation

Karakuş, Nadir. "Norman Paralı Askerlerin Anadolu'daki Faaliyetleri ve Türkler". *Tetkik 4* (2023), 127-146. <https://doi.org/10.55709/tetkik.4.1291005>

<b>Type</b>	Research Article
<b>Research Areas</b>	Religion; History
<b>Language</b>	Turkish
<b>Received</b>	02 May 2023
<b>Accepted</b>	09 October 2023
<b>Published</b>	10 October 2023
<b>Review</b>	Double-blind
<b>Reviewers</b>	Single anonymized - Two Internal (Editorial board)   Double anonymized - Two External
<b>Plagiarism checks</b>	Yes - Turnitin
<b>Conflicts of Interest</b>	The Author declares that there is no conflict of interest.
<b>Complaints</b>	tetik@okuokut.org
<b>Grant Support</b>	No funds, grants, or other support was received.
<b>Copyright</b>	© The author retains the copyright and provides the publisher with a license to publish.
<b>License</b>	 CC BY-NC 4.0
<b>Publisher</b>	Oku Okut Press (okuokutpress.okuokut.org) on behalf of Oku Okut Association.
<b>EBSCO HII</b>	Humanities International Index
<b>EBSCO CEEAS</b>	Central & Eastern European Academic Source
<b>CEEOL</b>	ceeol.com/search/journal-detail?id=2890
<b>DOAJ</b>	doaj.org/toc/2822-3322
<b>CROSSREF</b>	crossref.org/members/prep/34564
<b>Sherpa Romeo</b>	v2.sherpa.ac.uk/id/publication/42579
<b>Open Citations I4OC</b>	i4oc.org/#publishers

## Norman Paralı Askerlerin Anadolu'daki Faaliyetleri ve Türkler

Nadir Karakuş  
nadirkarakus@hitit.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-1508-9752>  
<https://ror.org/01x8m3269>

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye

### Öz

Bizans İmparatorluğu, asırlar boyu devam eden büyük gücünü, askerî yapısının mükemmelliğine borçlu olmuştur. Oldukça geniş bir alana yayılan Bizans arazisi, bu askerler ile korunmaya çalışılmıştır. Bizans ordusunda görev yapan ücretli askerler ise Avrupa'dan, Rusya steplerinden, İskandinavya'nın soğuk iklimlerinden ve Balkanların kuzey-doğusundaki Peçenek ile Kuman Türklerinden elde edilmiştir. Bu topluluk içerisinde XI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Norman paralı askerler dâhil olmaya başlamıştır. Viking kökenli olan Normanlar, Kuzey Fransa'dan Endülüs topraklarına ve Güney İtalya'ya kadar yayılarak burada paralı askerlik yapmışlardır. Onların Güney İtalya'yı ve ardından Sicilya'yı ele geçirmeleri ise devletleşme süreçlerini beraberinde getirmiştir. Bizans hizmetinde görev yapan Norman paralı askerler ise başlarındaki liderlere olan itaatleri yanında üstün savaş yetenekleri ile de göz doldürmüşlardır. Üstlendikleri görevleri başarmalarına rağmen güvenilir ve asî yapıları, onları Bizans makamları ile karşı karşıya getirmiştir. Bizans, isyan eden Norman liderlerden genellikle Artuk, Tutak gibi Selçuklu beyleri vasıtası ile kurtulmuştur. Ayrıca Bizans aynı politikası ile baş edemediği bir başka güç olan Selçuklulara karşı benzer bir siyaset izlemiştir. Kendisine karşı isyan eden Normanlara yönelik mücadelesinde Türkmen beylerinden aldığı desteğin faydalarını gören Bizans, daha sonraki Güney İtalya'daki Normanlara karşı mücadelesinde de Selçukluların askeri birliklerine müracaat etmiştir. Bu süreç de 1107 yılında seçme askerlerini Bizans hizmetine veren I. Kılıçarslan'ın o dönem Meyyâfârikîn olarak bilinen bugünkü Silvan'da hayatını kaybetmesi ile neticelenmiştir. Bu makale, bu sürecin nasıl başladığını Norman paralı askerlerinin Anadolu'daki faaliyetleri üzerinden ele almaya çalışacaktır.

### Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi, Bizans, Selçuklular, Normanlar, Paralı Askerler

### Atıf Bilgisi

Karakuş, Nadir. "Norman Paralı Askerlerin Anadolu'daki Faaliyetleri ve Türkler". *Tetkik 4* (2023), 127-146. <https://doi.org/10.55709/tetkik.4.1291005>

<b>Türü</b>	Araştırma Makalesi
<b>Konu Kategorisi</b>	Din; Tarih
<b>Dili</b>	Türkçe
<b>Geliş</b>	02 Mayıs 2023
<b>Kabul</b>	09 Ekim 2023
<b>Yayın</b>	10 Ekim 2023
<b>Değerlendirme</b>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<b>Hakemler</b>	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri)   İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
<b>Benzerlik Taraması</b>	Yapıldı – Turnitin
<b>Etik Bildirim</b>	tetkik@okuokut.org
<b>Çıkar Çatışması</b>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<b>Finansman</b>	Herhangi bir destek alınmamıştır.
<b>Telif Hakkı</b>	© Yazar telif hakkını elinde tutarak yayıncıya CC BY-NC 4.0 lisansı ile yayım izni vermiştir.
<b>Lisans</b>	 CC BY-NC 4.0
<b>Yayıncı</b>	Okut Okut Yayınları (okuokutpress.okuokut.org) tarafından Oku Okut Derneği için yayımlanır.
<b>EBSCO HII</b>	Humanities International Index
<b>EBSCO CEEAS</b>	Central & Eastern European Academic Source
<b>CEEOL</b>	Central and Eastern European Online Library
<b>DOAJ</b>	Directory of Open Access Scholarly Resources
<b>CROSSREF</b>	crossref.org/members/prep/34564
<b>SHERPA ROMEO</b>	v2.sherpa.ac.uk/id/publication/42579
<b>Open Citations I4OC</b>	i4oc.org/#publishers

## Giriş

Günümüzde ABD adına Irak'ta paralı askerlik yapan Blackwater, Rusya adına Suriye, Libya, Ukrayna ve Venezuela gibi ülkelerde aynı işi üstlenen Wagner benzeri karanlık yapılardan çok önceleri, bu işi üstlenen silahşorlar vardır.<sup>1</sup> Tarihin bilinen en disiplinli ve profesyonel ordusu olan Roma lejyonları; aynı zamanda paralı asker olarak görev yapmışlardır.<sup>2</sup> 826'da Sicilya'da varlıklarını hissettiren ve daha sonra adayı ele geçiren Müslümanlar, Hıristiyan komşuları için paralı askerlik vazifesini de üstlenmiştir. 832'de Napoli düklüğü için paralı askerlik yapan Berberî savaşçılar,<sup>3</sup> 839'da da Sicilya'daki Prens Beneventolu Radelchis ve kardeşi Prens Salernolu Siconulf arasındaki iktidar mücadelesi esnasında aktif rol oynamışlardır.<sup>4</sup> Aynı dönemde Karpatlara yerleşen yarı göçebe Macarlar ise yağmacılık işinden daha çok gelir ettikleri paralı askerlik alanına yönelip kılıçlarını, kendilerine para ödeyen kimselerin hizmetine sunmuşlardır.<sup>5</sup>

Paralı askerlik, Doğu'daki kadîm coğrafyalarda da yaygın olarak karşımıza çıkmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde, 5/627 yılında Mekkelilerle yapılan Hendek Gazvesi esnasında, Gatafân ve Fezâre kabileleri, müşrikler için paralı askerlik yapmışlardır. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v), onları yanına çekebilmek ve Mekkelileri zayıflatabilmek için kendilerine Hayber yöresinin bir yıllık hurma mahsulünü<sup>6</sup> vermeyi teklif etmiştir.<sup>7</sup> Kısa süre sonra da Müslümanlar kuzeyde Bizans'ın paralı askerleri olan Hıristiyan Gassanî Arapları ile karşılaşmış ve onlara üstün gelmişlerdir.<sup>8</sup> Bu sırada Kuzeybatı Suriye'de yaşayan bir başka Arap kabilesi Lahmîler ise Sâsânîler (226-651) için paralı askerlik yapmışlardır. Başkentleri Hîre

<sup>1</sup> Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon & Schuster, 1996), 206 vd.; John M. Broder, "Report Says Firm Sought To Cover Iraq Shootings", *The New York Times*, October 2 (2007), 6.

<sup>2</sup> S. E. Stout, "Training Soldiers for the Roman Legion", *The Classical Journal* 16/7 (1921), 423-431; Z. Taşlıkioğlu, *Trakya'da Epigrafya Araştırmaları, Recherches Epigraphiques en Thrace et en Chersonese* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 2/108; M. A. Speidel, "Auf Kürzestem Weg und Gut Verpflegt an die Front", *Historia* 211 (2010), 133-149; Ercüment Yıldırım, "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/4 (2013), 167-182.

<sup>3</sup> Halil Yavaş, "Geç Orta Çağ Avrupa'sının Paralı Askerleri: Condottieri", *Orta Çağ'dan Kesitler*, ed. Pınar Ülgen (İstanbul: Yeditepe, 2021), 47-84.

<sup>4</sup> Barbara M. Kreutz, *Before the Normans* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996), 26.

<sup>5</sup> Yavaş, "Geç Orta Çağ Avrupa'sının Paralı Askerleri", 50.

<sup>6</sup> Hz. Peygamber'in onlara Medine'nin bir yıllık hurma mahsulünün yarısını vermeyi teklif ettiği de bir başka rivayet olarak karşımıza çıkar. Bk. İbn Abdilber el-Kurtubî, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992), 2/596.

<sup>7</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 2/443-444, 460; İbn Sâ'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/50-56; Belâzurî, *Ensâbu'l-Esrâf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Ziriklî (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1959), 1/343-345; Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't-Taberî)* (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387), 2/566-570; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd (b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985); Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 1/486-490; 4/106, 140;

<sup>8</sup> İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. M. es-Sekkâ-î. Ebyârî-A. Şelbî (Kahire: y.y. 1375/1955), 1/11; İbn Sâ'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 7/278; 2/95, 114; 3/127; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/106, 140.

olan Lahmîler, Sâsânîlere karşı Bizans'tan ve bedevîlerden gelebilecek bir saldırı için tampon bölge oluşturmuş; İranlılar için paralı askerlik görevi üstlenmişlerdir.<sup>9</sup>

Emevîler döneminde (661-750) İslam ordularının içinde uzak coğrafyalardan paralı askerler görünmeye başlamıştır. Emevîlerin Kuzey Afrika (İfrîkiye) valisi olan Ukbe b. Nâfi' (öl. 62/682), Kayrevan şehrini kurduğu gibi Berberîleri itaat altına alırken, onların bir kısmını da İslamlaştırıp, paralı asker olarak ordusunun saflarına katmıştır.<sup>10</sup> Emevîlerin Horasan valisi ve Mâverâünnehir fâtihî Kuteybe b. Müslim (öl. 96/715) ise Fergana'yı hem fetihmiş, hem de bölgenin ok atmakta mahir savaşçı unsurlarını, ordusunda paralı asker olarak istihdâm etmiştir.<sup>11</sup> Bu temaslar Abbâsîler döneminde (750-1258) daha da artmış ve başkent Bağdat, Deylem kökenli İranlı ve Fergana ile Uşrûsana kökenli Türk paralı askerler tarafından korunmuş, halifelerin orduları, onlardan oluşan birliklerle zaferler kazanmışlardır.<sup>12</sup> Zamanla güçlerini iyice artıran bu birlikler, hem kendi aralarında mücadele etmişler hem de Abbâsî halifelerini ellerinde oyuncak haline getirebilmişlerdir.<sup>13</sup>

Paralı askerler, sadece Abbâsî Devleti'nin zayıflamasına sebep olmamış, aynı zamanda konumuza esas olacak olan Bizans'ı da derinden sarsmıştır. İlk zamanlar devlete büyük katkı sağlayan paralı askerler, zamanla farklı oluşumlarla çeşitlilik arz etmeye başlayınca, İmparatorluk ordusu da düşüşe geçmeye başlamıştır. Özellikle Bizans ordusunun Malazgirt<sup>14</sup> Savaşı esnasında her millettten oluşan paralı askerleri, oldukça konuşulmuş, üzerine makaleler yazılmıştır.<sup>15</sup> Bu büyük mücadelede Bizans ordusunun çok uluslu güçleri arasında başta Vereg Muhafız Alayı olmak üzere İskandinavyalı savaşçılar ile Frank ve Norman kılıç ustaları yer almıştır.<sup>16</sup> Ayrıca Rusya steplerindeki Peçenek, Kuman ve Oğuzlardan

<sup>9</sup> Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân, Ülkelerin Fetihleri*, çev. Mustafa Fayda (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 347-360, 403-404, 409-410, 690-691; İbrâhîm b. Muhammed el-İstahrî, *Mesâlikü'l-Memâlik*, nşr. M. J. de Goeje (Leiden: E. J. Brill, 1967), 82; O'Leary, *Arabia Before Muhammad* (Beyrut: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd. 1912), 130-132.

<sup>10</sup> Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397), 1/210, 251, 355; Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, *Ahbâru't-Tivâl*, thk. Abdülmun'im Âmir (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1960), 1/35; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Ğarâme el-Amrî (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 40/530-531; 1/299; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 4/390, 420; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/1997), 3/62-63, 205; İbn Halikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâ'iz-Zaman*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sadr, 1900-1904), 1/55.

<sup>11</sup> Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 1/301-305; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 3/248; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Vesâik, 1423), 21/282; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah et-Türkî (b.y., Dâru Hicr, 1418/1997), 11/243; W. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, nşr. Hakkı Dursun Yıldız (Ankara: TTK Yayınları, 1990), 78, 88, 112-114, 123, 148, 174, 183.

<sup>12</sup> Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, 212, 207-212, 217-218; Zahîrüddîn-i Mar'aşî, *Târîh-i Taberistân*, nşr. M. Hüseyin Tesbîhî (Tahran: y.y., 1966), 58, 82, 155-157.

<sup>13</sup> Marshall G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, çev. İzzet Akyol (İstanbul: İz Yayıncılık, 1993), 1/451-470.

<sup>14</sup> Süryânî kaynakları Malazgirt yerine Minazgerd kaydını kullanırlar. Bk. Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Târîhi*, çev. Ö. Rıza Doğrul (Ankara: TTK Yayınları, 1950), 2/490.

<sup>15</sup> John Haldon, "Military Service, Military Lands, and the Status of Soldiers: Current Problems and Interpretations", *State, Army and Society in Byzantium* 7 (1995), 1-67; Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 54 (2009), 53-69.

<sup>16</sup> John Haldon, *Byzantium at War AD 600-1453* (New York: Routledge, 2003), 31.

oluşan birlikler, Bizans ordusunda saf tutmuştur.<sup>17</sup> Üstelik doğuştan Türk olan Joseph Tarchaniotes kumandasındaki Kuman Türkleri, Bizans ordusunun en büyük birliğini oluşturmuştur.<sup>18</sup> Öte yandan Balkanlardaki Bulgarlar ile Kafkaslardaki Alan ve Gürcülerden oluşan paralı askerler de çeşitli milletlerden oluşan bu ordunun saflarında yerlerini almışlardır. Bu yüzden de bu çok uluslu orduya, bir tarihçinin haklı tespiti ile Bizans denilmesi mümkün değildir.<sup>19</sup> Özetlemeye çalıştığımız bu kısa tarihçe, paralı askerlerden oluşan Orta Çağ devletlerinin askerî yapısının anlaşılmasına katkı sağladığı gibi aşağıda bahsedeceğimiz Norman paralı askerlerinin Anadolu'daki faaliyetlerinin tahlil edilmesine de önemli bir basamak teşkil etmiş, geçmişteki paralı askerlerin sergiledikleri davranışların farklı bir yüzünü ortaya koymuştur.

Paralı askerlerin tarihi hususundaki bu kısa girizgâhtan sonra bu makalemizde, Malazgirt öncesi ve özellikle de Malazgirt Savaşı ve sonrasında Bizans ordusuna hizmet eden Norman paralı askerlerinin durumu ve onların tutarsız, menfaate dayalı hizmet anlayışları, merccek altına alınmaya çalışılacaktır. Onların bu olumsuz tarafları ve güvenilmez kişilikleri, 1095'te başlayan Haçlı seferleri esnasında oynadıkları rol ve Antakya'da kurdukları devletçiğin de anlaşılmasına dolaylı olarak katkı sağlayacaktır. Ayrıca Malazgirt Savaşı'nda taraf değiştiren güçlerin, Kuman ve Peçenek alayları yanında Normanlar tarafından da gerçekleştirildiği ortaya konulmaya gayret edilecektir. Bu makalemizin Malazgirt sonrası Türklerin Anadolu'ya girişlerinin ve Bizans'la ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasına ışık tutacağımızı düşünüyoruz. Ortaya konulan bu süreç ise Erbasan/Erbaskan Bey'den Porsuk'a, Kutsalmoğulları'ndan Artuk Bey'e kadar bir dizi olayın daha iyi tahlil edilmesine imkân sağlayacaktır.

### 1. İlk Norman Paralı Askerler: Herve ve Crispin

Bizans'ın yukarıda arz etmeye çalıştığımız çok uluslu paralı askerleri arasında yer alan Franklar ve Normanlar, tarihsel süreç içerisinde kendilerine en güvenilmez topluluklardan biri olarak karşımıza çıkar. Bizans ordusunun içerisinde yer alan meşhur Vareg muhafız alayları, imparatorlara sadakatleri ile öne çıkarken, Norman ve Franklar ise güvenilmez yapıları ile tanınmıştır. II. Basileios'un (976-1025) 988 yılında oluşturduğu Varangios veya Vareg muhafızları, savaşçılıkları yanında imparatorlara sadık kalmaları ile de bilinmişlerdir.<sup>20</sup> İmparator Aleksios Komnenos'un (1081-1118) kızı ve dönemi en geniş anlatan tarih yazarı Anna Komnena (öl. 1153), eserinde bizlere Vareg muhafızlarının, çift taraflı keskin baltaları ile İmparatora nasıl sadakatle hizmet ettiklerinden bahseder.<sup>21</sup>

<sup>17</sup> Ayöñü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", 53-69.

<sup>18</sup> Steven Runciman, *A History of the Crusades* (Cambridge: Cambridge University Press, 1951), 1/62.

<sup>19</sup> Haldon, *Byzantium at War*, 51.

<sup>20</sup> Sigfus Blondal, *Varangians of Byzantium: An Aspect of Byzantine Military History*, çev. Benedikt S. Benedikz (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), 32 vd.; Georgios Theotokis, "Rus, Varangian and Frankish Mercenaries in the Service of the Byzantine Emperors (9th - 11th c.) - Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and the Balkans", *Byzantina Symmeikta* 22 (2012), 126-156.

<sup>21</sup> Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996), 31-32.

Vareg muhafızlarının aksine, Frank ve Norman paralı askerleri, aynı sadakate sahip değillerdir. Bir tâcirin yanında kendilerine yer bulmaları mümkün olmayan Normanlar, karakterlerine en uygun iki seçenek olan kiliseye hizmet etmek ile şövalyelik arasından, genellikle ikincisini tercih etmişlerdir. Bundan sonra da uzun kılıçları ve keskin baltaları ile soylular veya devletler nezdinde kendilerine bir yer edinmeye çalışmışlardır. Kendileri, daha ziyade kilise adamı olmamalarına rağmen para karşılığı yeni seçilecek papanın belirlenmesine katkı sağlamışlar, güçlünün yanında olmayı tercih etmişlerdir.<sup>22</sup>

Hırsları, paraya tamahları yanında, uzlaşmaz kimlikleri ile Bizans ordusunda görev yapan bu askerler, ilk önce Herve Frankopoulos (öl. 1063),<sup>23</sup> daha sonra da Robert Crispin (öl. 1073) ismindeki Frank kumandanların emri altında görev yapmışlardır. Ancak hem Herve hem de Crispin art arda hıyanetle suçlanarak azlolunmuşlardır.<sup>24</sup> İmparatoriçe Theodora (1055-1056) ve VI. Mikhail Stratiotikos (1056-1057) zamanlarında İstanbul'da bulunan Herve, VI. Mikhail'den "magistros" unvanını talep etmesine rağmen elde edememiş ve Van Gölü civarındaki ikta arazisine çekilmiştir. 1057-1063 tarihleri arasında yeniden İmparatorluk ordusuna katılan Herve, Bizans İmparatoru X. Konstantinos Dukas'ın (1059-1067) 1063'te Anadolu'ya giren Türkmenler üzerine yaptığı bir sefere katılarak isminden söz ettirmiştir. Urfa dükü Davatanos ile birlikte hareket eden Herve, menfaati daha ağır bastığı için kısa süre sonra Türklerin safına geçerek Normanların güvenilir olmadığını bir kez daha göstermiştir.<sup>25</sup>

Daha sonra emrindeki 300 zırhlı Norman şövalyesinin kumandasında 1070 yılında<sup>26</sup> Van Gölü ve İslam tarihi kaynaklarının Hılât dedikleri<sup>27</sup> Ahlat civarında kendisine bir devlet kurmak için bazı yağma harekâtları gerçekleştirmiştir. Bu süreç içerisinde Herve, Samuk adlı bir Türk beyi ile de Bizans'a karşı kısa süren bir birliktelik kurmuştur. Onu, Bizans'a karşı Türklerin yanına çeken neden ise İmparator VI. Mikhail'den intikam alma arzusu olarak kendisini göstermiştir.<sup>28</sup>

Bu olaydan hemen sonra Herve, Van Gölü civarında yeniden görülmüştür. Çevreyi yağmalayan Norman lider, Ahlat'ın hem emiri hem de fakihî konumundaki Ebû Nasr

<sup>22</sup> Harold Lamb, *Haçlı Seferleri, Demir Adamlar ve Azizler*, çev. Gaye Yavuzcan (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2010), 32, 51; Zoe Oldenbrough, *The Crusades*, çev. Anne Carter (New York: Pantheon Books, 1966), 31, 55-58.

<sup>23</sup> Zeynep İnan, *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri* (Trabzon: KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 31.

<sup>24</sup> Runciman, *A History of the Crusades*, 1/62.

<sup>25</sup> Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan (Ankara: TTK Basımevi, 2000), 117.

<sup>26</sup> İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/223.

<sup>27</sup> Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 1/452; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 7/282; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Bıldân*, 2/380; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/232; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 21/471.

<sup>28</sup> John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, nşr. John Wortley (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2010), 23-24.



Muhammed el-Buhârî tarafından yakalanarak esir edilmiştir.<sup>29</sup> Tarihçi, edip ve muhaddis İzzeddin İbnü'l-Esir'in (öl. 1233) H. 463 yılı (M. 1070-1071) olayları arasında anlattığı bu hadisede, Herve için "Melikü'r-Rûm" unvanının kullanılması dikkat çekicidir. Anladığımız kadarıyla İbnü'l-Esir İmparator Romanos Diogenes'in esareti ile Herve'nin esir edilmesini birbirine karıştırmıştır. Cizreli müverrih, Herve'yi bir paralı asker olarak değil de Bizanslı bir soylu olarak ele alarak da bu yanlış devam ettirmiştir. İbnü'l-Esir'in anlatımına göre ayrıca bu sırada Herve'nin emrinde on bin kişilik bir ordu vardır.<sup>30</sup> Batılı kaynaklara göre ise bu olay 1070 yılından önce gerçekleşmiş ve 1063'te esir edilen Herve, Müslümanlar tarafından zincire bağlı olarak İmparator X. Konstantinos Dukas'a (1059-1067) iade edilmiştir. Bundan sonra da güven vermediği için İstanbul'da X. Konstantinos tarafından 1063 yılında idam edilmiştir.<sup>31</sup>

Diğer Norman birliği kumandanı Robert Crispin ise Bizans'a paralı asker olarak hizmet etmeden önce Kastilya Krallığı'nın emrinde, Endülüs'te Müslümanlara karşı ücret karşılığı savaşmıştır.<sup>32</sup> Daha sonra Güney İtalya'ya dönen Crispin, üç-dört yıl sonra Bizans'ın hizmetine girmiştir. 1068 yılında, emrindeki Normanlarla Bizans ve Ermeni kaynaklarının Edessa,<sup>33</sup> İslam kaynaklarının er-Ruhâ<sup>34</sup> diye isimlendirdikleri Urfa civarında, askerî bir harekâta katılıp bazı başarılar elde etmiştir. Bu esnada emrindeki 500 kişiden oluşan Norman birliği, ücretini alamayınca çevreyi talan etmiş ve bulunduğu bölgeyi haraca bağlamıştır. Crispin ve Normanları, Samuel Alousianos kumandasında üzerlerine gönderilen bir Bizans ordusunu yenerek kolay lokma olmadıklarını göstermişlerdir.<sup>35</sup>

Bu başarıdan sonra İmparator Romanos Diogenes (1068-1071), Crispin'e karşı, bizzat kendisinin harekete geçmesi gerektiğine kani olmuştur. Romanos, haşmetli Bizans ordusu ile yola çıkıp Eskişehir önlerine gelince Norman liderin kendisinden özür beyan eden yakarılarıyla karşılaşmıştır. Bunun üzerine yığılması ve savaş yeteneklerine hayran olduğu bu Norman sergerdesini affederek ondan yararlanmayı düşünmüştür.<sup>36</sup> Fakat Crispin, İstanbul'a dönünce İmparator IV. Romanos Diogenes tarafından hakkı verilmediği gerekçesi ile

<sup>29</sup> İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/223; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb fî Târîhi Haleb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/178; Gustave Schlumberger, "Deux Chefs Normands des Armees Byzantines au XI Siecle: Sceaux de Herve et de Raoul de Bailleul", *Revue Historique* 16 (1881), 289-303.

<sup>30</sup> İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/223.

<sup>31</sup> Schlumberger, "Deux Chefs Normands des Armees Byzantines", 289-303.

<sup>32</sup> Alberto Ferreiro, "The Siege of Barbastro 1064-1065: A Reassessment", *Journal of Medieval History* 9/2 (1983), 129-144.

<sup>33</sup> Bk. Bas Ter Haar Romeny, *Jacob of Edessa and the Syriac Culture of His Day (Monographs of the Peshitta Institute Leiden)* (Leiden: E. J. Brill, 2009), 45 vd.; Ara Edmond Dostourian, *Armenia and the Crusades Tenth to Twelfth Centuries - The Chronicle of Matthew of Edessa* (1993), 24 vd.

<sup>34</sup> İbn Sâ'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 7/334; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 4/109; Dîneverî, *Ahbâru't-Tivâl*, 1/69; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992), 16/166; İmâdüddin Kâtib el-İsfahânî, *el-Berku's-Şâmî*, thk. Falih Huseyn (Amman: Müessesetü Abdülhamid Şûmân, 1987), 5/26.

<sup>35</sup> Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, 235; Alicia J. Simpson, "Three Sources of Military Unrest in Eleventh Century Asia Minor: The Norman Chieftains Hervé Frankopoulos, Robert Crispin and Roussel deBailleul", *Mesogeios* 9-10 (2000), 181-207.

<sup>36</sup> Mikhael Attailates, *Tarih*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 131- 132.

yeniden isyan etmiştir. Askerî kökenden gelen ve başarılı bir asker olan İmparator Romanos, bu isyanı kolayca bastırıp Robert Crispin'i 1069'da tutuklamış ve Normanları başsız bırakmıştır.<sup>37</sup> Robert Crispin, bundan sonraki yaklaşık iki yıllık hayatını, Çanakkale Boğazi'ndeki Abydos zindanlarında geçirdikten sonra bir müddet daha Bizans'a Malazgirt sonrası hizmet vermeye devam etmiştir.<sup>38</sup> 1073'ten sonra ismine rastlanılmayan Crispin, tahminlere göre Bizans makamlarına bir türlü güven vermediği için zehirlenerek ortadan kaldırılmıştır.<sup>39</sup>

## 2. Son Halka: Roussel de Bailleul

Robert Crispin'in zindana atılmasından sonra liderlerine itaat etmeye alışık olan Normanlar, başıboş olarak bırakılmayacağı için onların başına Roussel de Bailleul<sup>40</sup> (öl. 1078) adlı Norman kumandan getirilmiştir.<sup>41</sup> Normanların bu güvenilmez yapıları ve paragöz tavırlarına rağmen yeniden orduya alınmaları da oldukça ilginçtir. Üstelik Romanos Diogenes, 1071'de Norman paralı askerlerin de olduğu büyük ordusu ile Malazgirt'e doğru ilerlerken, İtalya'daki son Bizans toprağı Bârî, Normanların eline geçmiştir.<sup>42</sup> Fakat karşısındaki manevra kabiliyeti yüksek, Büyük Selçuklu ordusu karşısında şiddetle askere ihtiyacı olan İmparator Romanos Diogenes'in başka seçeneği olmadığı için Balkanlardaki ve Güney İtalya'daki mücadelelerden çok iyi tanıdığı bu zırhlı Norman birliğine bel bağlamaktan başka da şansı kalmamıştır.

### 2.1. Malazgirt ve Roussel de Bailleul

Dünya tarihinin akışını değiştiren Malazgirt Savaşı'nın hemen öncesi ve hazırlık safhası ile savaş esnası, aynı zamanda paralı askerlerin ilginç hikâyeleri ile de kendini göstermiştir. Alparslan'ın eniştesi Erbakan/Erbaşan, 1070'te Kirman'da Sultan'a isyan ederek batıya doğru ilerlerken, Bizanslı kumandan Manuel Komnenos'u esir etmiştir. Bu sırada Sultan'ın meşhur kumandanı Afşin'in kendisine doğru ilerlediğini duyunca da paniğe kapılıp Manuel'in teklifi ile Bizans'a sığınmıştır. Bundan sonra ise İmparator Romanos'un teveccühü ile "proedros" rütbesi altında paralı asker olarak Bizans hizmetine alınmıştır. Afşin ise İstanbul kapılarına dayanıp asî Erbaşan'ın teslimini istemiş, kabul edilmeyince de geri dönmek zorunda kalmıştır.<sup>43</sup>

<sup>37</sup> Anthony Kaldellis, *Streams of Gold, Rivers of Blood: The Rise and Fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade* (USA: Oxford University Press, 2017), 243.

<sup>38</sup> Speros Vryonis, "The Greek and Arabic Sources on the Eight Day Captivity of the Emperor Romanos IV in the Camp of the Sultan Alp Arslan after Battle of Mantzikert", *Novum Millennium Studies on Byzantine History and Culture Dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*, ed. C. Sode & S. Takacs (Burlington: Ashgate, Aldershot, 2001), 439-450.

<sup>39</sup> Simpson, "Three Sources of Military Unrest", 181-207.

<sup>40</sup> Bu paralı askerinin ismi Urselius de Bailleul olarak da verilir. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 322.

<sup>41</sup> Anna Komnena, *Alexiad*, 10; Sevtab Gölgesiz Karaca, "XI. Yüzyılda Bizans-Norman İlişkilerine Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 27/1 (2012), 101-118.

<sup>42</sup> Claude Cahen, *La Syrie du Nord a L'epoque des Croisades* (Paris: Rue Vavin, 1940), 202.

<sup>43</sup> David Nicolle, *Malazgirt 1071, Bizans Gücünün Çöküşü*, çev. Özgür Kolçak (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 20; Nadir Karakuş, "Kudüs Fatihisi Atsız b. Uvak Et-Türki", *Diyanet İlmî Dergi* 58 (2022), 1205-1228.

Büyük Selçuklu ordusundaki ücretli askerler arasında, özellikle köle kökenli gulâmlar, ücretli asker olarak (mürtezika) istihdam edilmiştir. Bunlar arasında gulâm-ı hâs, gulâmân-ı sarây ve gulâmân-ı sultânî olarak görev yapan seçme ücretli askerler, özellikle dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir.<sup>44</sup> Malazgirt Savaşı, Sultan Alparslan lehine 26 Ağustos 1071'de büyük bir zafer ile neticelendiği esnada, İmparator IV. Romanos Diogenes, Alparslan'ın en kısa boylu ve çelimsiz gulâmlarından birisi tarafından esir edilmiştir.<sup>45</sup> Bu gulâm, Tebriz'de orduya katılmak için sıra beklerken çelimsizliğinden dolayı geri çevrilmek istenmiş, ancak Selçuklu ricâlinden birisinin şefaati ile listeye dâhil edilmiştir. Bu sırada onun askere alınmasına karşı çıkanlardan birisinin, bu çelimsiz gulâmın Rum kayzerini esir alacağına dair müstehzi kakkahası ise bu konuyu sadece bir fantezi haline getirmiştir.<sup>46</sup>

Selçuklunun en çelimsiz gulâmı, bu başarıyı elde ederken Bizans'ın en yetenekli ve güçlü Norman birliği ile diğer paralı askerleri ise hiçbir başarı elde edemediği gibi savaş meydanından da ricat etmişlerdir. Konumuzun Malazgirt Savaşı olmadığını bir kez daha hatırlattıktan sonra, sürecin anlaşılmasına katkı sağlayacak bazı bilgiler vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. İmparator Romanos, Doğu'ya doğru büyük seferini başlatırken Alparslan, Suriye'de Halep önlerindedir.<sup>47</sup> Bizans imparatoru ise Selçuklu ordusu gelinceye kadar Ermeni kalelerini alarak buralara garnizonlar yerleştirmek istemektedir. Bizans ordusu, Malazgirt yakınlarında savaş birliklerini ayırmış, İmparator kendisi Malazgirt'te kalırken aralarında Norman birliğinin lideri Roussel de Bailleul'un da bulunduğu paralı askerleri, Van Gölü kıyısındaki Ahlat'a yönelmişlerdir.<sup>48</sup>

Halep önlerindeki Selçuklu ordusunun Malazgirt'e doğru ilerlediği haberlerinin ulaşması üzerine, İmparator, dağınık ordularını birleştirmek üzere, güney batı istikametine doğru yürüyüşe geçmiştir. Ancak bu sırada büyük bir hata yapılarak etrafa gözcüler çıkarılması ihmal edilmiştir. Gelişmeleri daha iyi takip ederek buna göre taktik izleyen Alparslan, Bizans ordusu Ahlat yakınlarındaki bir vadideyken onlara aniden saldırmıştır. Bu dehşeti bir gün önce ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle ırkdaşları Selçukluların safına katılan Kuman birlikleri, daha da artırmış, Bizans ordusunun yok oluşunu çabuklaştırmıştır.<sup>49</sup>

<sup>44</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal* (Ankara: TTK Yayınları, 1984), 37, 53-54, 101-102, 117; Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı* (Ankara: TTK Yayınları, 1983), 2/223-239.

<sup>45</sup> Kerîmüddin Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 12.

<sup>46</sup> İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/224; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 16/125; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Tevârîhi'l-A'yân*, thk. Muhammed Berekât vd (Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 19/236; Nicolle, *Malazgirt 1071*, 50.

<sup>47</sup> İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 16/192; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/221; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, thk. Süheyl Zekkâr (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/1956; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb*, 1/170; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 24/121-122; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer* (Kahire: Matbaatu'l-Hüseyniyye el-Mısriyye, ts.), 2/187; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 16/66; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân*, 19/174-176.

<sup>48</sup> Brian Todd Carey, *Road to Manzikert: Byzantine and Islamic Warfare, 527-1071* (South Yorkshire: Pen and Sword Books Limited, 2012), 139.

<sup>49</sup> Michael Angold, "The Byzantine State on the Eve of the Battle of Manzikert", *Manzikert to Lepanto, The Byzantine World and the Turks 1071-1571, Papers given at the Nineteenth, Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1985* (*Byzantinische Forschungen XVI*), ed. Anthony Bryer and Michael Ursinus (Amsterdam: Adolf M. Hakkert Publishing, 1991), 9-34.

Roussel ve onun parlak zırhlı şövalyeleri, bu zor zamanda savaşmamaya karar vermiş ve Malazgirt meydanını terk etmişlerdir.<sup>50</sup> Buna rağmen şan ve şöretleri, Bizans ve Ermeni topraklarında oldukça yayılmış olan Roussel de Bailleul ile Kuman alaylarının efsane kumandanı Joseph Tarchaniotes, Murat Vadisi'ni terk ederek kaçmalarına rağmen eleştirilmemiş ve hainlikle suçlanmamışlardır. Bizans ve Ermeni kaynaklarına göre Roussel ve Tarchaniotes, askerlerini civarda elde edebildikleri tüm zahireye el koymakla görevlendirmiş ve önemli destek güçlerinden mahrum kalmışlardır.<sup>51</sup> Bu da yetmiyormuş gibi Kuman birlikleri, yukarıda da arz etmeye çalıştığımız üzere ücretlerini alamadıkları bahanesiyle, kendileri gibi Türk olan Selçuklu ordusuna katılmışlardır.

Savaştan kaçmayan ve İmparator Romanoş'un yanında çarpışarak savaşın biraz daha uzamasına neden olanlar ise Vereg muhafızları olmuştur. İmparatora sadakatleri ile bilinen bu paralı askerler, sağ omuzlarına asarak taşıdıkları ve "rhomphaia" denilen bir tarafı keskin, ağır demir kılıçları ile dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Vereg muhafızları, taşıdıkları bu ağır kılıçlarla büyük yararlılıklar göstermiş, harp meydanında kalkan ve kılıçlarını birbirine vurarak savaş naraları atmışlardır.<sup>52</sup> Ancak onların bu çabaları ve bizzat Romanos'un kahramanlıkları yeterli olmamış, yaralanıp yorgun düşen İmparator, Selçuklulara esir düşmüştür.<sup>53</sup> Vereg paralı askerlerinin ismi verilmeyen kumandanı da esaretten kurtulamamış ve savaşın daha çok uzamasına sebep olduğu için burnu kesilerek cezalandırılmıştır.<sup>54</sup> Böylece Bizans'ta yeni bir kaos ortamı oluşmuş ve bu yeni süreç, Norman paralı askerleri ve Roussel de Bailleul'u yeniden karşımıza çıkarmıştır.

## 2.2. Malazgirt Sonrası Roussel de Bailleul

Malazgirt'te esir edilen Romanos Diogenes, Alparslan tarafından izzet ve ikramla ağırlandırılıp yapılan anlaşma sonrası serbest bırakılmasına rağmen,<sup>55</sup> gelişmeler onun aleyhine işlemeye devam etmiştir. Mağlubiyet haberi İstanbul'a çoktan ulaşmış, emri altındaki ihtiyat birlikleri ile Romanos'u terk edip başkente doğru yol alan başkumandan Andronikos Dukas, İmparatoriçe Theodora'nın oğlu VII. Mikhail Dukas'ı (1071-1078) tahta oturtmuştur.<sup>56</sup> Serbest bırakıldıktan sonra gelişmeleri öğrenen Romanos, tahtını geri almaya çalışsa da başarılı olamamış, yakalandıktan sonra gözlerine mil çekilmiştir. Romanos, 1072 yılında

<sup>50</sup> Runciman, *A History of the Crusades*, 1/63; Schlumberger, "Deux Chefs Normands des Armees", 289-303.

<sup>51</sup> Nicolle, *Malazgirt 1071*, 57.

<sup>52</sup> Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, çev. Işın Demirkent (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 269.

<sup>53</sup> İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, 4/1978-1980; İzzeddin İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'l-Cezîre* (b.y., y.y., ts.), 1/172-173; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 23/238; İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber ve Dîvânu Mübtede' ve'l-Haber fî Tarîhi'l-Arab ve'l-Berber ve Âsirihim min Zevi's-Şe'ni'l-Ekber*, thk. Halil Şahâde (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1408/1985), 2/276-277; Makrîzî, *es-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/141; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumu'z-Zâhire fî Mülûk Mısır ve'l-Kahire*, nşr. M. Hüseyin Şemseddin (Beirut: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd, 1992), 5/86.

<sup>54</sup> Nicolle, *Malazgirt 1071*, 57.

<sup>55</sup> İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazzam*, 19/30; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 8/224; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân*, 19/249.

<sup>56</sup> Runciman, *A History of the Crusades*, 1/63; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 319-320; Claude Cahen, "İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı", çev. Zeynep Keriman, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Mecmuası* 17 (1972), 77-100. Bundan dolayı da yeni imparator, VII. Mikhail'in Romanos Diogenes'in üvey oğlu olduğunu hatırlamakta fayda vardır.

öldüğünde Bizans'ta yeni bir dönem başlamış,<sup>57</sup> bu yeni dönemde de Norman paralı askerleri ve kumandanları Roussel, öne çıkmaya devam etmişlerdir.

1071 Malazgirt Zaferi'nin Anadolu'nun kapılarını ardına kadar Türklere açması ise yaşanan bu olayların bir başka önemli tarafıdır.<sup>58</sup> Öte yandan bu büyük yenilgi, Lâtin kaynaklarınca Bizans'ın kesin felâketi olarak görülmüştür. Müslümanların Hıristiyanları yenmesi olarak telakki edilen bu olay, ayrıca Bizans'ın İsevî inancın koruyucusu olduğuna dair görüşleri de tamamen ters yüz etmiş, yaklaşık çeyrek asır sonra başlayacak olan ve Normanların da yer alacağı Haçlı seferlerine önemli bir basamak teşkil etmiştir.<sup>59</sup>

Norman paralı asker Roussel de Bailleul, 1073'te Bizanslı kumandan Ioannes Komnenos ile Anadolu'ya girmeye devam eden Türkmenlere karşı çıkmış, Ioannes Türklere esir düşünce savaş meydanından yine Malazgirt'te olduğu gibi geri çekilmeyi tercih etmiştir. Türklere esir düşen Bizanslı komutanın kardeşi Aleksios, geri kalan mağlup Bizans ordusunu, büyük bir beceriyle Ankara'nın batısına çekmeyi başarmıştır.<sup>60</sup> Bu savaş esnasında, Ioannes Komnenos kumandasındaki Bizans ordusuna, bir yandan Türkmenlerin diğer yandan Roussel'in emrindeki Normanların birlikte taarruz etmeleri oldukça sıra dışı bir olay olmuştur. Roussel'i böyle davranmaya ve efendilerine ihanet etmeye sevk eden neden ise Güney İtalya'daki soydaşları gibi Anadolu'da bir Norman Devleti kurma niyeti olarak tahmin edilmiştir.<sup>61</sup> Emrindeki yetenekli ve kendisine bağlılıkları tam olan üç bin kişilik ordusu ise onun bu girişiminin altındaki en büyük silahı olmuştur. Üstelik bu yetenekli, zırhlı şövalyeler, teke tek mücadelede Bizans ve Türkmen unsurlara karşı her daim galip gelebilecek bir birikime sahip olmuşlardır.<sup>62</sup>

Yaşanan bu olumsuzluklar üzerine, Bizans İmparatoru VII. Mikhail Dukas, saflarından ayrılmış olan paralı asker Roussel'i cezalandırmak için kendi amcası "caesar" unvanına sahip Ioannes Dukas'ı, Normanların üzerine göndermiştir. Bizans'ta aile içi kıskançlıklar ve iktidar mücadeleleri, alışılmış olaylar olduğu için iktidar hırsı ile yanıp tutuşan Dukas'ın, girdiği mücadele sonucu yenilip esir düştüğü Normanlar ile kısa süre sonra aniden birleşmesi sürpriz olmamıştır.<sup>63</sup> Şimdi Dukas, Roussel'in birliğinin desteği ile Bizans tahtına oturmaya talip olmuş ve yönünü iktidardan indireceği yeğeni Mikhail'e çevirmiştir. Bu beklenmeyen durum karşısında İmparator Mikhail, son çare olarak bu sırada Anadolu'ya giren

<sup>57</sup> Şerif Baştav, "Malazgirt Meydan Muharebesi ve Romen Diojen", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 47 (1971), 28-41.

<sup>58</sup> Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), 205, 217, 220; İbrahim Kafesoğlu, "Türk Fütûhat Felsefesi ve Malazgirt Muharebesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 2 (1971), 1-16.

<sup>59</sup> William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey (New York: Colombia University Press, 1943), 1/78; Runciman, *A History of the Crusades*, 1/64.

<sup>60</sup> Runciman, *A History of the Crusades*, 1/66.

<sup>61</sup> Schlumberger, "Deux Chefs Normands des Armees", 289-303.

<sup>62</sup> Runciman, *A History of the Crusades*, 1/66.

<sup>63</sup> Schlumberger, "Deux Chefs Normands des Armees", 289-303.

Alparslan ve Melikşah'ın (1072-1092) kumandanlarından Eksük oğlu Artuk Bey'in (öl. 1091) akıncı birliklerinden yardım istemek zorunda kalmıştır.<sup>64</sup>

Bizans'ın parlak vaatleri yanında, kendisine ödenen Roma altınları üzerine harekete geçen Artuk Bey, Nikomedia denilen bugünkü İzmit taraflarında Roussel ile Dukas'ı yakalamıştır. Bu olumsuzluğa rağmen Norman kumandan Roussel, bu badireden de kurtulmayı başarmıştır. Artuk Bey, Roussel'i Bizans'a teslim etmek yerine onu serbest bırakmış ve böylece İmparator Mikhail'in tepkisini çekmiştir.<sup>65</sup> Artuk Bey'in Norman sergerdesi Roussel'i, Bizans'a teslim etmemesinin nedeni ise oldukça ilginçtir. Roussel, İzmit taraflarında Selçuklu akıncılarına yenilerek esir edildiğinde, beraberinde karısı da vardır. Bu Norman kadın, Artuk Bey'in huzuruna çıkarak eşinin serbest bırakılmasını rica etmiş ve karşılığında oldukça yüklü bir para vereceğini de bildirmiştir. Bu teklif karşısında Roussel'i serbest bırakan Artuk Bey,<sup>66</sup> ayrıca Selçuklu'nun en büyük rakiplerinden Bizans'ı, böyle bir baş belası ile meşgul ederek çifte kazanç elde etmeyi düşünmüş olmalıdır.

Yaşanan bu olumsuzluklar ve Türklerin Batı'ya doğru önlenemeyen göçleri, İmparator VII. Mikhail Dukas'ı, Papa VII. Gregorius (1073-1085) ve Güney İtalya'da Bizans arazilerine el koymaya başlayan güçlü Norman lider Robert Guiscard ile bir anlaşma yapmaya sevk etmiştir. Normanlara, Güney İtalya'daki Bizans toprakları bırakılarak İstanbul güven altına alınmaya çalışılırken, Papa ile yapılan anlaşma ve yakınlaşma çabaları Ortodoks rûhânîler tarafından engellenmeye başlanmıştır. Buna rağmen bu barış çabaları geçici bir sükûnet sağlamış, ancak Bizans'ın kısa bir soluk almasından öteye geçmemiştir.<sup>67</sup>

Bizans'ın Balkanlardaki Normanlara karşı bu cömertliği, kendi emrindeki Norman paralı askerlere ve onların kumandanı Bailleul dükü Roussel'e karşı asla olmayacaktır. Artuk Bey'in serbest bıraktığı Norman lider, kısa süre sonra başına buyruk davranışlarından dolayı yeniden esir edilmiştir. İstanbul'a getirilen Norman sergerdesi Roussel, bugün Yedikule olarak bildiğimiz Altın Kapı'daki zindanlardan birisine atılmıştır. İstanbul hapishanesinde yaklaşık dört yıl kalan Roussel, 1077 yılının karışık ortamında yeniden hatırlanmıştır. VII. Mikhail'e karşı tahtta hak iddia eden III. Nikephoros Botaneiates (1078-1081), ortaya çıkınca ona karşı zindandan çıkarılan Roussel, cephe hattına sürülmüştür.<sup>68</sup>

Bu kritik süreçte Roussel, bir kez daha isyan etme yolunu seçince Bizans, yetenekli kumandanı Aleksios Komnenos'u onun üzerine göndermiştir. Amasya dolaylarına çekilen

<sup>64</sup> Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları, 2014), 7.

<sup>65</sup> Ali Sevim, "Artukluların Soy ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri", *Belleten* 27/101 (1962), 121-146; İbrahim Artuk, *Artuk Beğ* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 15 vd.; Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur* (Ankara: TTK Yayınları, 1990), 47 vd.; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 1953), 67-68.

<sup>66</sup> Ioannes Zōnaras, *Epitomē Istorion*, nşr. *Jordanēs Grēgoriadēs* (Atina: y.y., 1999), 3/227-229; Speros Vryennios, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islāmization from Eleventh through the Fifteenth Century* (Berkeley: University of California Press, 1971), 125.

<sup>67</sup> Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010), 92-93; A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Arif Müfit Mansel (Ankara: Maarif Matbaası, 1943), 1/416, 454-455.

<sup>68</sup> Schlumberger, "Deux Chefs Normands des Armees", 289-303.

Roussel'i yakalatmak için girişilen bu son harekât, daha sıkı tutulmaya çalışmıştır. Bu işi yalnız başına yapılamayacağını anlayan Aleksios, o yöredeki Tutak Bey<sup>69</sup> adlı bir Türk beyinin askerî gücüne müracaat etmiştir.<sup>70</sup> İstedikleri parayı alan Türk akıncıları da Kapadokya'daki Sophon Dağı eteklerinde Normanları sıkıştırılmışlardır. Bir avuç adamıyla kaçmayı başararak Türk akıncılarından kurtulmayı başaran Roussel, kuzey doğu istikametine çekilerek Amasya'da tutunmaya çalışmıştır.<sup>71</sup> Bizanslı kumandan ve geleceğin imparatoru Aleksios Komnenos, Türkleri yanına yeniden çektiği gibi Roussel'i de teslim olmaya ikna etmiştir. Amasya halkı tarafından oldukça sevilen Rouseul, Bizans'a karşı desteklenmeye kalkışılmış ancak gözlerine mil çekildiği öğrenilince bu teşebbüsten vazgeçilmiştir. İşin ilginç tarafı kendisine büyük zorluklar çıkaran Norman sergerdesinin bu acıklı sonu, Aleksios'u üzerken İmparator VII. Mikhail'in ise derin bir nefes almasına neden olmuştur.<sup>72</sup>

Norman paralı askerlerinin olmadığı bundan sonraki gelişmeler ise Bizans'ın yeni bir yol haritası belirleyeceğini göstermiştir. VII. Mikhail zamanında ortaya çıkan ekonomik ve siyâsî krizler, Balkanlardaki Bizans soylusu Nikephoros Bryennios ile Anadolu'da büyük güç sahibi olan adaşı Nikephoros Botaneiates'i İstanbul'a doğru yürümeye sevk etmiştir. Bu durumda, VII. Mikhail'in ve onun askerî gücünün tarafında istemeyerek de olsa yer alan Aleksios'un yapacağı bir şey kalmamıştır. İstanbul'a rakibi Bryennios'tan önce gelen Nikephoros Botaneiates, Mart 1078'de duruma hâkim olmuş, VII. Mikhail'e ise bir manastıra çekilmekten başka seçenek kalmamıştır.<sup>73</sup> Bu yeni sürecin en önemli olayı ise 1095'te Papa II. Urbanus'un başlattığı Haçlı seferleri olacak ve Bizans, bu kez Haçlı kalabalığı içinde yer alan Norman Bohemond önderliğindeki, yeni ve daha büyük bir tehdit ile baş başa kalacaktır.<sup>74</sup>

## Sonuç

Haşmetli Doğu Roma İmparatorluğu, Suriye'den Mısır'a, Azerbaycan'dan Anadolu'ya, Balkanlardan Kafkaslara kadar uzanan gücünü, emrinde çalıştırdığı paralı askerlere de borçlu olmuştur. Emrindeki Peçenek, Kuman, Gürcü, Ermeni; hatta Arap unsurların yanı sıra Rus ve Lâtin kökenli ücretli savaşçılar, Kostantinopolis'teki imparatorları ve büyük Bizans hâkimiyeti için görev üstlenmişlerdir. XI. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Bizans yönetimi tökezlemeye başlamış, Balkanlarda ve Doğu sınırlarında peş peşe yenilgiler almışlardır. Bu seferki yeni rakipleri, kolayca itaat altına aldığı Bulgar, Sırp, Gürcü ve Ermenilerden çok daha güçlüdürler. Güney İtalya'daki Normanlar ve İran'ın en batısından ve Azerbaycan hudutlarından bölgeye akmaya başlayan Türkmenler, Bizans'ı hayli endişelendirmektedir. Adriyatik'in güneyindeki son toprakları Normanların eline geçerken, Doğu'daki uç araziler,

<sup>69</sup> Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, 7'de bu Türkmen beyinin isminin tespit edilemediğini kaydetmiştir.

<sup>70</sup> Vryennios, *The Decline of Medieval Helenism*, 171 vd; Anna Komnena, 17 vd.

<sup>71</sup> Simpson, "Three Sources of Military Unrest", 181-207.

<sup>72</sup> Runciman, *A History of the Crusades*, 1/67.

<sup>73</sup> Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 322.

<sup>74</sup> Ralph Bailey Yewdale, *Bohemond I Prince of Antioch* (Princeton: NJ, 1924), 34 vd.

Türkmenlerin başarılı akınlarına sahne olmuştur. Bütün bu istikrarsızlığın ana nedeni, Bizans'taki hânedan içi kavgalar ve mücadeleler olarak karşımıza çıkmıştır.

Bizans, bu süreç içerisinde emrindeki Normanları Anadolu'da kullanırken, aslen Türk olan Peçenek ve Kumanları Balkanlarda istihdam etme politikası gütmüştür. Güvenilir olmalarına rağmen üstün savaşçı yetenekleri, onları Bizans yönetiminin vazgeçilmez unsurları arasına sokmuş, taht mücadelelerinden komşularıyla yaptıkları harplere varıncaya kadar imparatorluğa hizmet vermişlerdir. Bu dönemde Bizans'a hizmet veren paralı askerlerin Norman kumandanları Herve, Crispin ve Roussel, imparatorluğun Anadolu topraklarındaki karışık olaylarda rol oynamışlardır. Asla güven duygusu uyandırmayan bu liderler, zor zamanda imparatorların tutunmak zorunda oldukları yegâne dal olmuşlar, onlar ile baş edemeyince de diğer rakipleri olan Tutak, Artuk gibi Türkmen beylerinden destek almışlardır.

Bu tehlikeli süreç, Bizans'ı bir müddet sıkıntılardan kurtarsa da uzun vadede devletin büyük bir çöküşe gitmesini de beraberinde getirmiştir. En büyük zaaf, Bizans'ın en büyük felâketi olan Malazgirt Savaşı esnasında ortaya çıkmıştır. Alparslan'ın kendisi için paralı askerlik yapan en çelimsiz gulâmı, İmparator Romanos Diogenes'i esir alırken Bizans'ın en güçlü ve yetenekli paralı askerleri, Norman Roussel de Bailleul ve Kuman birliğinin efsane kumandanı Joseph Tarchaniotes savaş alanını terk ederek Bizans'ı acı kaderi ile baş başa bırakmışlardır.

Norman paralı askerlerinin bu başına buyruk davranışları ve devlet kurma eğilimleri, Bizans tarafından yetenekli kumandanlarına para karşılığı destek veren Türkmen beyleri tarafından önlenmiştir. Zaman zaman ortaya çıkan Norman ve Türkmen iş birliği Bizans'ın aleyhine olmuş, ancak imparatorluğun içinde bulunduğu ve bir türlü baş edemediği buhranlar, Norman savaşçılar ve Türkleri olayların içine dâhil etmiştir. Bizans, Norman liderlerden kurtulmayı başarsa da ordusu içindeki savaş yeteneği güçlü birlikleri tekrar oluşturmakta zorluklar yaşamaya devam etmiştir. Bundan sonraki süreçte, Batı'da mücadele ettiği zorlu rakibi Robert Guiscard liderliğindeki Normanlara karşı Venedik'in deniz desteği yanında Selçuklu Türklerinin askerî yeteneklerinden de para karşılığı yararlanmayı sürdürmüştür. Bu süreç ise 1095'te başlayan ve 1096'da Bizans topraklarında görülmeye başlayan Haçlılar ile yeni bir safhaya girecektir.

### Kaynaklar | References

- Abu'l-Farac, Gregory. *Abu'l-Farac Târihi*. çev. Ö. Rıza Doğrul. Ankara: TTK Yayınları, 1950.
- Aksarâyî, Kerîmüddin. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- Angold, Michael. "The Byzantine State on the Eve of the Battle of Manzikert". *Manzikert to Lepanto, The Byzantine World and the Turks 1071-1571, Papers given at the Nineteenth, Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1985 (Byzantinische Forschungen XVI)*, ed. Anthony Bryer and Michael Ursinus. 9-34. Amsterdam: Adolf M. Hakkert Publishing, 1991.
- Anna Komnena. *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*. çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996.
- Artuk, İbrahim. *Artuk Beğ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.



- Attalates, Mikhael. *Tarih*. çev. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Ayönü, Yusuf. "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 54 (2009), 53-69.
- Barthold, W. *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*. nşr. Hakkı Dursun Yıldız. Ankara: TTK Yayınları, 1990.
- Baştav, Şerif. "Malazgirt Meydan Muharebesi ve Romen Diojen". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 47 (1971), 28-41.
- Belâzurî. *Ensâbu'l-Esrâf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Ziriklî. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1959.
- Belâzurî. *Fütûhu'l-Büldân, Ülkelerin Fetihleri*. çev. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.
- Blondal, Sigfus. *Varangians of Byzantium: An Aspect of Byzantine Military History*. çev. Benedikt S. Benedikz. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
- Broder, John M. "Report Says Firm Sought To Cover Iraq Shootings". *The New York Times*, October 2 (2007), 6.
- Cahen, Claude. "İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı". çev. Zeynep Kerman, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Mecmuası* 17 (1972), 77-100.
- Cahen, Claude. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. çev. Mustafa Daş. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.
- Cahen, Claude. *La Syrie du Nord a L'epoque des Croisades*. Paris: Rue Vavin, 1940.
- Cahen, Claude. *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*. çev. Erol Üyepazarıcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları, 2014.
- Carey, Brian Todd. *Road to Manzikert: Byzantine and Islamic Warfare, 527-1071*. South Yorkshire: Pen and Sword Books Limited, 2012.
- Dîneverî, Ebû Hanîfe. *Ahbârü't-Tivâl*. thk. Abdülmun'im Âmir. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, 1960.
- Ebü'l-Fidâ. *el-Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer*. Kahire: Matbaatu'l-Hüseyniyye el-Mısıriyye, ts.
- Ferreiro, Alberto. "The Siege of Barbastro 1064-1065: A Reassessment". *Journal of Medieval History* 9/2 (1983), 129-144.
- Haldon, John. "Military Service, Military Lands, and the Status of Soldiers: Current Problems and Interpretations". *State, Army and Society in Byzantium* 7 (1995), 1-67.
- Haldon, John. *Byzantium at War AD 600-1453*. New York: Routledge, 2003.
- Halife b. Hayyât. *Târîhu Halife b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397.
- Hodgson, Marshall G. S. *İslam'ın Serüveni*. çev. İzzet Akyol. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
- Huntington, Samuel. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996.
- Ioannes Zônaras. *Epitomê Istorion*, nşr. *Iordanês Grêgoriadês*. Atina: y.y., 1999.
- İsfahânî, İmâdüddin Kâtib. *el-Berku's-Şâmî*. thk. Falih Huseyn. Amman: Müessesetü Abdülhamid Şûmân, 1987.
- İbn Abdilber el-Kurtubî. *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992.
- İbn Asâkir. *Târîhu Dimaşk*. thk. Amr b. Garâme el-Amrî. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.

- İbn Haldûn. *Kitâbü'l-İber ve Dîvânu Mübtede' ve'l-Haber fî Târîhi'l-Arab ve'l-Berber ve Âsirihim min Zevi's-Şe'ni'l-Ekber*. thk. Halil Şahâde. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1408/1985.
- İbn Hallikân. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâ'z-Zaman*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sadr, 1900-1904.
- İbn Hişâm. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. thk. M. es-Sekkâ-î. Ebyârî-A. Şelbî. Kahire: y.y. 1375/1955.
- İbn Kesîr. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Abdullah et-Türkî. b.y., Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Sâ'd. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbn Şeddâd, İzzeddin. *el-A'lâku'l-Hatîre fî Zikri Ümerâi's-Şâm ve'l-Cezîre*. b.y., y.y., ts.
- İbn Tağrıberdî. *en-Nücumu'z-Zâhire fî Mülûk Mısr ve'l-Kahire*. nşr. M. Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd, 1992.
- İbnü'l-Adîm. *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*. thk. Süheyl Zekkâr. by: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Adîm. *Zübdetü'l-Haleb fî Târîhi Haleb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.
- İbnü'l-Cevzî. *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fî't-Tarih*. thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/1997.
- İnan, Zeynep. *XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri*. Trabzon: KATÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, 2010.
- İstahrî, İbrâhim b. Muhammed. *Mesâlikü'l-Memâlik*. nşr. M. J. de Goeje. Leiden: E. J. Brill, 1967.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Türk Fütûhat Felsefesi ve Malazgirt Muharebesi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 2 (1971), 1-16.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1953.
- Kaldellis, Anthony. *Streams of Gold, Rivers of Blood: The Rise and Fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade*. USA: Oxford University Press, 2017.
- Karaca, Sevtap Gölgesiz. "XI. Yüzyılda Bizans-Norman İlişkilerine Bakış". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 27/1 (2012), 101-118.
- Karakuş, Nadir. "Kudüs Fatihî Atsız b. Uvak Et-Türkî". *Diyanet İlmî Dergi* 58 (2022), 1205-1228.
- Köymen, Mehmet Altay. *Alp Arslan ve Zamanı*. Ankara: TTK Yayınları, 1983.
- Kreutz, Barbara M. *Before the Normans*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.
- Lamb, Harold. *Haçlı Seferleri, Demir Adamlar ve Azizler*. çev. Gaye Yavuzcan. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2010.
- Makrîzî. *es-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Mikhail Psellos. *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*. çev. Işın Demirkent. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Nicolle, David. *Malazgirt 1071, Bizans Gücünün Çöküşü*. çev. Özgür Kolçak. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Nüveyrî. *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Vesâik, 1423.

- O'Leary. *Arabia Before Muhammad*. Beyrut: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd. 1912.
- Oldenbrough, Zoe. *The Crusades*. çev. Anne Carter. New York: Pantheon Books, 1966.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: TTK Yayınları, 2019.
- Romeny, Bas Ter Haar. *Jacob of Edessa and the Syriac Culture of His Day (Monographs of the Peshitta Institute Leiden)*. Leiden: E. J. Brill, 2009.
- Runciman, Steven. *A History of the Crusades*. Cambridge: Cambridge University Press, 1951.
- Schlumberger, Gustave. "Deux Chefs Normands des Armees Byzantines au XI Siecle: Sceaux de Herve et de Raoul de Bailleul". *Revue Historique* 16 (1881), 289-303.
- Sevim, Ali. "Artukluların Soyu ve Artuk Bey'in Siyasi Faaliyetleri". *Belleten* 27/101 (1962), 121-146.
- Sevim, Ali. *Ünlü Selçuklu Komutanları, Aşşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*. Ankara: TTK Yayınları, 1990.
- Sibt İbnü'l-Cevzî. *Mir'âtü'z-Zamân fî Tevârihi'l-A'yân*. thk. Muhammed Berekât vd. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.
- Simpson, Alicia J. "Three Sources of Military Unrest in Eleventh Century Asia Minor: The Norman Chieftains Hervé Frankopoulos, Robert Crispin and Roussel deBailleul". *Mesogeios* 9-10 (2000), 181-207.
- Skylitzes, John. *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*. nşr. John Wortley. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2010.
- Speidel, M. A. "Auf Kürzestem Weg und Gut Verpflegt an die Front". *Historia* 211 (2010), 133-149.
- Stout, S. E. "Training Soldiers for the Roman Legion". *The Classical Journal* 16/7 (1921), 423-431.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük (Târîhu't-Taberî)*. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387.
- Taşlıklioğlu, Z. *Trakya'da Epigrafya Araştırmaları, Recherches Epigraphiques en Thrace et en Chersonese*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Theotokis, Georgios. "Rus, Varangian and Frankish Mercenaries in the Service of the Byzantine Emperors (9th - 11th c.) - Numbers, Organisation and Battle Tactics in the Operational Theatres of Asia Minor and the Balkans". *Byzantina Symmeikta* 22 (2012), 126-156.
- Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Urfalı Mateos. *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesî (952-1136) ve Papaz Grîgor'un Zeyli (1136-1162)*. çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: TTK Basımevi, 2000.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*. Ankara: TTK Yayınları, 1984.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989.
- Vasiliev, A. A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Arif Müfit Mansel. Ankara: Maarif Matbaası, 1943.
- Vryennios, Speros. *The Decline of Medieval Helenism in Asia Minor and the Process of Islâmization from Eleventh through the Fifteenth Century*. Berkeley: University of California Press, 1971.
- Vryonis, Speros. "The Greek and Arabic Sources on the Eight Day Captivity of the Emperor Romanos IV in the Camp of the Sultan Alp Arslan after Battle of Mantzikert". *Novum Millennium Studies on Byzantine History and Culture Dedicated to Paul Speck, 19 December 1999*. 439-450. ed. C. Sode & S. Takacs. Burlington: Ashgate, Aldershot, 2001.

- William of Tyre. *A History of Deeds Done Beyond the Sea*. çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey. New York: Colombia University Press, 1943.
- Yâkût el-Hamevî. *Mu'cemü'l-Büldân*. thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Yavaş, Halil. "Geç Orta Çağ Avrupa'sının Paralı Askerleri: Condottieri". *Orta Çağ'dan Kesitler*, ed. Pınar Ülgen. 47-84. İstanbul: Yeditepe, 2021.
- Yewdale, Ralph Bailey. *Bohemond I Prince of Antioch*. Princeton: NJ, 1924.
- Yıldırım, Ercüment. "Roma İmparatorluğu'nun Doğu Sınırını Korumak İçin Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/4 (2013), 167-182.
- Zahîrüddîn-i Mar'aşî. *Târîh-i Taberistân*. nşr. M. Hüseyin Tesbîhî. Tahran: y.y., 1966.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaûd. b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.